

НЕПЕРЕРВНА СИСТЕМА ДИЗАЙН-ОСВІТИ: СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ ЇЇ РОЗВИТКУ В ОСНОВНІЙ ЛАНЦІ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ

2. Колос С. Крелевецькі рушники // Народна творчість та етнографія. – 1991. – №2. – С.17.
3. Національна доктрина розвитку освіти // Освіта. – 2002. – №26. – С.2 – 4.
4. Рудницька О.П. Мистецтво у контексті розвитку духовної культури особистості // Художня освіта і проблеми виховання молоді: Зб. наук. статей. – К., 1997. – С. 3 – 10.
5. Теоретичні засади виховання національної самосвідомості: Програма спецкурсу і навчальний посібник / За ред. Д.О.Тхоржевського. – К.: ІЗМН, 1998. – 150 с.

Володимир Тименко, кандидат педагогічних наук,

старший науковий співробітник,
докторант Інституту педагогіки АПН України
м. Київ

НЕПЕРЕРВНА СИСТЕМА ДИЗАЙН-ОСВІТИ: СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ ЇЇ РОЗВИТКУ В ОСНОВНІЙ ЛАНЦІ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ

У статті досліджуються педагогічні умови початкової дизайн-освіти, які відображені у програмі “Трудове навчання: дизайн і технології”, “Етнодизайн” для учнів 5 – 9 класів.

Постановка проблеми. Державними стандартами загальноосвітньої школи передбачено загальноосвітню підготовку учнів з освітніх галузей “Технології” і “Естетична культура”, у змісті яких поруч із декоративно-ужитковим мистецтвом, образотворчим мистецтвом, трудовим навчанням виокремлено дизайн. Стандартами вищих педагогічних навчальних закладів також передбачено художнє конструювання (дизайн) у проєктно-технологічній і художньо-графічній підготовці майбутніх учителів. Однак, на жаль, у нині діючому “Переліку напрямів та спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за відповідними кваліфікаційними рівнями” (постанова Кабінету Міністрів України від 24 травня 1997 року за № 507), у напрямі підготовки 0201 “Культура” спеціальність “Дизайн” не позначена зірочкою, як це зроблено для образотворчого і декоративно-ужиткового мистецтва. Дизайн продовжує лишатися безвідносним до групи спеціальностей з напрямом 0101 “Педагогічна освіта”. Тобто дизайн до цього часу не віднесено до спеціальності, якою передбачалася б можливість присвоєння фахівцю з педагогіки кваліфікації вчителя (за умови виконання відповідного освітнього стандарту).

Аналіз досягнень з проблеми. Водночас у практиці української загальноосвітньої школи уже створена безперервна система дизайн-освіти. Структурно і змістовим наповненням виокремлено рівні дизайн-освіти: початкову,

загальну, профільну, професійно педагогічну і професійно мистецьку. Педагогічні умови початкової дизайн-освіти відображено у новій програмі “Трудове навчання: технічна і художня праця” [1], у ряді наукових статей [2; 3; 4], у дисертаційних дослідженнях В.М.Сироти, Т.Б. Носаченко [5; 6]. Для магістрів початкової школи розробляються програми навчальних курсів “Початкова дизайн-освіта”, “Основи архітектонічної творчості”.

Виклад основного матеріалу. Дизайн-освіта – це навчально-ігрова проєктувальна діяльність учнів, якою забезпечується синтез сенсорного, вербального і структурного інформаційних аналогів (елементів дизайну, інформатики, технологій) з метою формування пропедевтичної інформаційної культури майбутньої особистості.

Формування пропедевтики інформаційної культури здійснюється на основі інтеграції змісту трудового навчання: технічної і художньої праці з іншими навчальними дисциплінами. Пропедевтична інформаційна культура характеризується умінням поєднувати словесну, графічну і предметно виражену інформацію у цілісні образи – художні або технічні.

Вербальний інформаційний аналог зумовлюється інтелектуальною сферою особистості і виявляється у пізнавальному процесі мислення і мовленнєвій діяльності. Сенсорний інформаційний аналог зумовлюється пізнавальним процесом уяви (фантазії), емоційно-почуттєвою сферою особистості і виявляється у техніко-графічній або художньо-графічній творчості учнів.

НЕПЕРЕРВНА СИСТЕМА ДИЗАЙН-ОСВІТИ: СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ ЇЇ РОЗВИТКУ В ОСНОВНІЙ ЛАНЦІ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ

Структурний (речовинний) інформаційний аналог зумовлюється тактильними відчуттями фактури матеріалів, запахами, смаками і виявляється у предметно-пластичній (архітектонічній) творчості учнів.

Архітектонічна творчість – це художня предметно-перетворювальна діяльність з архітектурного, декоративно-ужиткового мистецтв і дизайну (художнього проектування і конструювання). У групі архітектонічних мистецтв відображається синтез трьох основних видів творчості: художньої, наукової, технічної.

У результаті синтезу архітектонічної і зображувальної творчості з художньої праці і образотворчого мистецтва стає можливим інтегральний метод художніх проєктів.

Профільний дизайн-освіті присвячено цілий журнал “Сільська школа України” [7], а також публікації в інших виданнях. Широко досліджуються проблеми дизайн-освіти у Росії: підготовка учителя засобами дизайн-освіти у педколеджах (О.В. Нікітіна, В.П. Іванов), дизайн-діяльність молодших школярів (О.С. Асланова), художньо-творчий розвиток учнів у дизайн-освітньому середовищі (І.В. Станько, М.О. Постіков), діяльність дизайн-студій у закладах додаткової освіти (О.П. Медведєва), особливості підготовки професійних дизайнерів (В.В. Соловйова, Г.П. Блуднов, Л.В. Іваннікова, Н.В. Квач), організаційні форми педагогічної дизайн-освіти (С.Г. Піщев). В Інтернеті розміщене запрошення для навчання у Європейському інституті дизайну, який розгалужено у європейських містах: Мілані, Римі, Турині, Мадрид, Барселоні, Сан Паоло. Це єдина міжнародна школа, у якій навчаються студенти із 80 країн світу на шести мовах.

Певні зрушення відбуваються на рівні загальної дизайн-освіти. Оpubліковано експериментальні програми “Трудове навчання: дизайн і технології”, “Етнودизайн” для учнів 5–9 класів [8].

Відповідно у середовищі основної школи важливо впроваджувати експериментальні програми з етнودизайну і трудового навчання: дизайну і технологій. Учитель повинен мати вільну можливість для їх вибору. Подаємо орієнтовні педагогічні вимоги до зазначених експериментальних програм.

Етнічний дизайн – це предмет освітньої галузі “Технологія”. Необхідність розробки етнودизайну соціально обумовлена, оскільки з боку педагогічної громадськості з’являється інтерес до сучасних видів дизайну, художньо-промислового виробництва. Основним джерелом розвитку українського національного дизайну, регіонального

художньо-промислового виробництва є народне декоративно-ужиткове мистецтво, традиційні українські ремесла та промисли. Художньо-промислове виробництво, як і будь-яке інше індустріальне виробництво, забезпечує повноцінну реалізацію завдань освітньої галузі “Технологія”. У навчально-виховному процесі основної школи учні отримують уявлення про функціональні і естетичні характеристики сучасних виробів, практично готуються до виробничої і творчої діяльності за професійними напрямками: “людина – природа і ландшафтний дизайн”, “людина – техніка і промисловий дизайн”, “людина – людина і дизайн костюма”, “людина – знакові системи і графічний дизайн”, “людина – художні образи і дизайн середовища”.

З огляду на винятково важливе значення прикладних мистецтв для освітньої галузі “Технологія” варіативна частина програми з трудового навчання для 5–9 класів виокремлена, узагальнена і структурована у програмі навчального предмету “Етнودизайн”.

Розробка програми з етнودизайну науково обумовлена. Між предметом “Етнодизайн” в основній школі і предметом “Художня праця” в початковій збережено дидактичний принцип наступності, дотримано вимог стандартів з освітньої галузі “Технологія” для загальноосвітньої школи, створено передумови для інтеграції знань з мистецтва, трудового навчання, сучасного маркетингу.

Технологічна освіта з основ художнього виробництва у змісті програми поєднується з художнім проєктуванням нових пластичних форм предметного довкілля. Тобто у програмі закладено проєктно-технологічний підхід до реалізації завдань освітньої галузі “Технологія”. Проєктний підхід реалізується через поєднання словесного, ілюстративного і предметно-маніпулятивного методів навчання. Словесним способом навчальних дій формуються наукові знання, ілюстративним – графічні уміння учнів, предметно-маніпулятивним – навички обробки матеріалів.

Відмінності етнودизайну від трудового навчання наступні:

- 1) об’єктом вивчення в етнодизайні є художньо-промислове виробництво, а в трудовому навчанні – індустріальне;
- 2) в етнодизайні мають місце три взаємодоповнювані види творчості: наукова, технічна і художня. У трудовому навчанні переважає науково-технічна творчість;
- 3) результатом трудової діяльності з етнодизайну є пошуковий макет або промисловий

НЕПЕРЕРВНА СИСТЕМА ДИЗАЙН-ОСВІТИ: СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ ЇЇ РОЗВИТКУ В ОСНОВНІЙ ЛАНЦІ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ

зразок майбутнього серійного виробу, а в трудовому навчанні – копіювання зразків за операційними або технологічними картками;

4) процесом художнього проектування з етнодизайну передбачено три послідовні етапи моделювання: словесний, графічний, предметно-пластичний, а в трудовому навчанні переважає предметно-перетворювальна діяльність без етапів словесної інформації і розробки кольорово-графічних зображень.

В етнодизайні зміст гуманізований і особистісно зорієнтований. Програмою передбачена профорієнтаційна основа навчання, можливість для проб і вибору “сродної праці” з усіх можливих професій: реалістичних, інтелектуальних, соціальних і конвенціональних, художньо-виробничих. Створені передумови для творчої самореалізації особистості не лише у школах, де є матеріально-технічна база для уроків трудового навчання (технічної і обслуговуючої праці), але й для шкіл нового типу, шкіл гуманітарного та естетичного спрямування, де створюється матеріальна база для художніх промислів.

Відповідно до програми з етнодизайну можна проводити уроки з усіма учнями класу або ж здійснювати поділ на групи дівчат і хлопців. Для цього запропоновано варіативні теми у всіх розділах програми.

Предмет “Етнодизайн” бажано ставити у навчальному розкладі поруч із образотворчим мистецтвом і предметом “Художня культура”. Таким чином забезпечується можливість для міжпредметних зв’язків або інтеграції етнодизайну з предметами художньо-естетичного спрямування. Зближення етнодизайну з образотворчим мистецтвом і художньою культурою дозволить організувати тематичний день творчості, що сприятиме взаємодоповненню урочної і позаурочної форм творчої взаємодії вчителя й учнів.

Зміст програми з етнодизайну інтегрується також з природничими, гуманітарними дисциплінами, забезпечує виразнення словесного методу ілюстративним і практичним.

Кількість годин, виділена на тематичні блоки програми, є орієнтовною. Вчитель може змінювати тривалість часу, відведеного на теми і розділи, враховуючи інтереси до них в учнів, можливості матеріальної бази школи і художньо-трудова традиції своєї місцевості.

Мета предмету “Трудове навчання: дизайн і технології” зумовлена новою особистісно зорієнтованою парадигмою української освіти, вимогами стандарту освітньої галузі “Технології”,

де зазначено, що основою реалізації всіх змістових ліній є проектно-технологічна та інформаційна діяльність, яка інтегрує всі види сучасної діяльності людини: від виконання творчого задуму до реалізації готового продукту.

Предмет є логічним продовженням концепції трудового навчання, відображеної в навчальній програмі та підручниках для 1 – 4 класів загальноосвітніх навчальних закладів. Як і новий, осучаснений зміст трудового навчання спрямований на формування проектно-технологічної та інформаційної компетентності учнів, їхніх конструктивних умінь з урахуванням сучасних вимог дизайну і технологій виготовлення виробів, зацікавленості учнів найосновнішими типами професій, особистісно значущими матеріалами і способами трудових дій.

Завданнями курсу “Трудове навчання: дизайн і технології” є:

1. Ознайомлення учнів із сучасним технічним середовищем і технологіями, пов’язаними з ним.

2. Організація технологічної діяльності на основі взаємодії природних, суспільних і технічних факторів.

3. Забезпечення соціально-професійної орієнтації учнів на ринку праці.

4. Оволодіння графічною грамотою та основами дизайну, як складовою проектною культури.

5. Створення умов для самореалізації особистості у процесі проектною діяльності з урахуванням різних видів сучасного дизайну.

Відповідно до означених завдань розроблена структура навчальної програми, в якій виокремлено наступні тематичні блоки: “Реалістичний тип професій”, “Інтелектуальний і конвенціональний типи професій”, “Соціальний тип професій”, “Професії художнього виробництва”.

У тематичному блоці “Реалістичний тип професій” виділені об’єкти праці, які стосуються двох напрямів професійної діяльності: “людина – природа” та “людина – техніка”.

У тематичному блоці “Інтелектуальний і конвенціональний типи професій” систематизовані об’єкти праці, які відповідають професійному напрямку “людина – знакові системи”.

У тематичному блоці “Соціальний тип професій” практичну діяльність учнів зосереджено на об’єктах праці та ігрових ситуаціях, пов’язаних з професійним напрямом “людина – людина”, обслуговуючими видами діяльності людини, елементами менеджменту і маркетингу.

У тематичному блоці “Професії художнього виробництва” об’єкти праці відповідають

НЕПЕРЕРВНА СИСТЕМА ДИЗАЙН-ОСВІТИ: СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ ЇЇ РОЗВИТКУ В ОСНОВНІЙ ЛАНЦІ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ

професійному напрямку “людина – художні образи”.

Тематичне наповнення розділів програми інваріантне за напрямами діяльності і пропонується вчителю на вибір. Кількість годин, відведених на вивчення окремих тем, орієнтовна і може змінюватися учителем залежно від потреб учнів, школи, регіону.

Під час реалізації тематичних блоків необхідно акцентувати увагу учнів на специфіці об’єктів професійного впливу у природі (жива – нежива природа), техніці (ручні, механічні, механізовані, автоматизовані знаряддя праці), моделювання взаємовідносин (обслуговування людини, групи людей, колективу), предметно-пластичні образи в архітектурі, декоративно-прикладному мистецтві, дизайні. Відповідно до зазначених об’єктів праці вчитель ознайомлює учнів з різними видами професій, рекомендує види урочної, позаурочної, позашкільної діяльності, навчає учнів визначенню індивідуальних здібностей, природних задатків та нахилів до трудової діяльності.

Основним способом організації навчальної діяльності учнів є метод проектів, яким передбачені: словесне формулювання задумів, варіативна розробка графічних зображень і предметно-пластичне втілення проектів у пошукових макетах.

Завдяки проектній діяльності учні отримують уявлення про особливості творчості художників-конструкторів (дизайнерів), інженерів-конструкторів, технологів сучасного виробництва. Під керівництвом учителя, в ході колективного обговорення виконаних проектів вони враховують естетичні, функціональні вимоги до майбутніх виробів, потребу споживачів у виробках, їх зовнішньому естетичному оформленні. Критеріями відбору пошукових макетів для їх подальшої технологічної розробки є: дизайн, функціональність, попит.

На основі вибору, естетично виразних, економічно обґрунтованих і ринково доцільних пошукових макетів розробляється послідовність виконання технологічних операцій для виготовлення серійних виробів, забезпечується відтворення пошукових макетів у виробничі або суспільно значущі об’єкти праці. Формування загально-трудова уміння, знань, основ сучасного виробництва здійснюються в умовах проектно-технологічної діяльності.

При цьому необхідно організувати трудові способи взаємодії вчителя з учнями і учнів між собою, з використанням ігрових ситуацій або тренінгів, типу “дизайн – бюро”, “конструкторське бюро”, “відділ технолога”.

Змістове наповнення програми забезпечує

збереження наступності між початковою і основною школами. Визначальною особливістю змісту трудового навчання у початкових класах і основній школі, на відміну від курсу “Етнодизайн”, де пріоритетним є формування конструктивно-художніх умінь, є орієнтація на світ професій, формування конструктивно-технічних умінь учнів.

Критеріями очікуваних навчальних досягнень учнів є: мовленнєво-інформаційна компетентність, графічні уміння, виконавська майстерність предметно-пластичних дій. Кожен із критеріїв диференціюється за показниками рівнів складності, відповідно до 12-бальної шкали навчальних досягнень учнів.

Крім орієнтації на світ професій, проектного підходу до видів діяльності у програмі збережено принцип політехнізму. Ознайомлення учнів з багатогранною технічною сферою бажано здійснювати на уроках трудового навчання і в процесі гурткової роботи, максимально зближуючи ці види діяльності.

З метою більш якісного засвоєння учнями програмового матеріалу доцільно збільшувати кількість годин на його реалізацію за рахунок годин варіативної частини, а уроки трудового навчання проводити після уроків образотворчого мистецтва.

Новий курс “Трудове навчання: дизайн і технології” може викладатися для цілого класу, а також диференційовано, з урахуванням потреб у праці та творчості дівчат і хлопців.

Залежно від комплектування класу хлопцями і дівчатами разом або поділу класу на окремі групи – хлопців і дівчат, а також від їх бажання, індивідуальних нахилів і здібностей, вчитель добирає зміст навчального матеріалу програми із запропонованих варіантів, з розрахунку на визначену кількість годин. Вчителю надається право інтегрування окремих тем за змістом та диференціації його за рівнями складності.

Особливістю програми є її спрямованість на ознайомлення учнів з різними типами професій, вимогами до них та врахування індивідуальних особливостей особистості. Після завершення курсу трудового навчання у 9-му класі передбачається можливість свідомого вибору подальшого розвитку своїх здібностей шляхом вибору певного профілю навчання та подальшої професійної підготовки. Логічним продовженням цієї програми є програми профільного навчання у 10 – 12 класах за напрямами: “людина – природа” – “ландшафтний дизайн”, “людина – техніка” – “промисловий дизайн”, “людина – людина” – “етнічний дизайн”, “людина – знакові системи” – “графічний дизайн”, “людина – художні образи” – “дизайн середовища”.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ КВАЛІФІКОВАНИХ РОБІТНИКІВ ДЛЯ ПІДПРИЄМСТВ ХУДОЖНІХ ПРОМИСЛІВ

Окрім цього, знання учнями своїх індивідуальних особливостей після закінчення 9-го класу дає можливість визначитись з подальшим поглибленням знань з будь-яких інших напрямів природничо-математичного, суспільно-гуманітарного або іншого спрямування.

Висновки. Ураховуючи наявність в Україні мережі навчальних педагогічних закладів, що мають художньо-дизайнерський напрям, пов'язаний із збереженням національних традицій формування і декору в процесі художнього конструювання виробів, педагогам з професійного навчання повинна надаватися можливість здобувати вищу освіту з напрямку "Професійне навчання" за освітньо-кваліфікаційними рівнями молодшого спеціаліста (5.020210), бакалавра (6.020200) і магістра (8.020210) з присвоєнням кваліфікації "Викладач (учитель) – дизайнер спеціальних дисциплін за спеціальностями: промисловий дизайн, графічний дизайн, дизайн костюма, дизайн середовища (інтер'єрів і екстер'єрів), ландшафтний дизайн, декоративно-

ужиткове мистецтво (етнодизайн).

1. *Програми для середньої загальноосвітньої школи. 1–4 класи.* – К.: Початкова школа, 2006. – С. 202–236.

2. *Тименко В.П. Трудове навчання і художня праця як основа політехнічної творчості // Початкова школа.* – 2004. – №3. – С. 23.

3. *Тименко В.П. Методика трудового навчання: технічної і художньої праці // Початкова школа.* – 2006. – №10. – С. 23–29.

4. *Тименко В.П. Формування конструктивно-художніх умінь в учнів 4 класу // Початкова школа.* – 2005. – №1. – С. 32–36.

5. *Сирота В.М. Формування професійної готовності майбутніх учителів початкових класів до викладання художньої праці. Автореф. дис. канд. пед. н.* – К., 1998. – 24 с.

6. *Носаченко Т.Б. Формування у молодших школярів конструктивних умінь у процесі навчання образотворчого мистецтва і художньої праці. Автореф. дис. канд. пед. н.* – К.: 2006. – 24 с.

7. *Дизайн-освіта: профільне навчання старшокласників.* – К.: Видавничий дім "Шкільний світ". – 2006. – 127 с.

8. *Дизайн і технологія в системі неперервної освіти // Сільська школа України.* – 2004. – №21. – С. 23–24.

Віктор Локшин, кандидат педагогічних наук,

завідувач лабораторією легкої промисловості та народних промислів
Інституту професійно-технічної освіти АПН України
м. Київ

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ КВАЛІФІКОВАНИХ РОБІТНИКІВ ДЛЯ ПІДПРИЄМСТВ ХУДОЖНІХ ПРОМИСЛІВ

У статті досліджуються теоретико-методологічні засади підготовки фахівців у професійно-технічних закладах освіти (ПТНЗ) художнього профілю.

Постановка проблеми. Розвиток сучасних мистецьких технологій в національному та світовому контекстах зумовлює і спричинює певні зміни в галузі освіти. Сучасні тенденції розвитку національної системи освіти потребують теоретичного осмислення і практичного оновлення змісту професійної підготовки. Здійснено вагомі кроки щодо входження української освіти в європейський і світовий освітній простір, приводяться у відповідність до міжнародних вимог освітньо-кваліфікаційні рівні та ступеневість освіти, триває робота над державними стандартами, які наближають вітчизняну освіту до освітніх систем найрозвиненіших країн.

Професійно-технічна освіта є складовою системи освіти України і спрямована на

забезпечення оволодіння громадянами знаннями, уміннями і навичками в обраній ними галузі професійної діяльності, розвиток компетентності та професіоналізму, виховання загальної і професійної культури. Проблеми утвердження української державності, відродження національної культури, традицій українського народу та забезпечення їх подальшого розвитку вимагають переосмислення нашого історичного минулого, повернення до скарбниці культурних надбань народних художніх промислів та ремесел, визначення шляхів сучасного українського мистецтва, а це, в свою чергу, зумовлює необхідність перебудови всієї системи професійно-технічного навчання спеціалістів-митців, приведення її у відповідність до сучасних потреб.

Мета статті. Визначити основні завдання